

Szálerősítésű műanyagok alkalmazása a tömegcsökkentés kulcsa

A szálerősítésű műanyag kompozitok számos tulajdonsága felülmúlja az alappolimerékét. A jobb tulajdonságok mellett gyakran kevesebb anyagfelhasználással gyárthatók a megfelelő termékek. A tömegcsökkentés előnyei elsősorban a légi járművekben, az autópárhban és a szélerőművek rotorjaiban jelentkeznek. A legelterjedtebben alkalmazott üvegszálal erősítéssel összehasonlítva a szénszálal kisebb tömeget és nagyobb merevséget, míg a természetes szálal kisebb tömeget és környezetbarát anyagösszetételt biztosítanak. A repülőgép-alkatrészekhez és a szélerőművek forgó lapátjaihoz elsősorban duroplaszt kompozitokat alkalmaznak, és ezek a kis- és közepes szériában gyártott gépkocsi-alkatrészeknél is gyakran gazdaságosan feldolgozhatók.

Tárgyszavak: kompaundok; bioműanyagok; műanyag-feldolgozás; kompozitok; autópárh; repülőgépipárh; szélerőművek; PP; PA; PUR; epoxigyanták; környezetvédelem.

A műanyag alapanyagok számos tulajdonsága, mint például a mechanikai szilárdság, merevség, gazdaságosság, javítható szálal bekeverésével. Az erősítőszálal feljavítják a mechanikai jellemzőket, ezért a falvastagság olyan mértékben csökkenthető, hogy az kompenzálja a kompozit nagyobb sűrűségének, illetve a kompaundálás költségeinek hatását. Így kisebb tömege és anyagköltsége lesz a terméknek.

A leggyakrabban használt üvegszálal mellett a természetes eredetű szálal is egyre nagyobb szerepet játszanak, elsősorban kisebb sűrűségük és környezetbarát természetük révén. Közülük legelterjedtebben a cellulózalapú szálalakat alkalmazzák, melyek számos válfaja ismert (1. táblázat). A száltípus kiválasztásánál további szempont, hogy a fröccsöntés során a kompaundnak jó legyen a folyóképessége. Ez ugyanis jelentősen befolyásolja az alkalmazható fröccsnyomás és ciklusidő révén a gyártás gazdaságosságát, sőt a rossz folyóképesség (túl nagy viszkozitás) megakadályozhatja a szerszám teljes kitöltését is.

A szálal erősítő hatását és a kompaund folyóképességét egyaránt jelentősen befolyásolja a szálal hossza, illetve a hossz/átmérő (L/D) arány. A vágott üvegszálal rendelkeznek a legnagyobb átlagos L/D viszonyal és a legszélesebb hosszúság-eloszlással, a regenerált cellulózsálal L/D viszonya és hosszeloszlása közepes mértékű, míg a tisztított cellulózsálal L/D aránya a legkisebb. Mint ismeretes, minél hosszabb egy szál, annál inkább növeli a kompaund ömledékviszkozitását, és (a szál/mátrixanyag megfelelő tapadása esetén) minél nagyobb az L/D viszonya, annál

nagyobb az erősítő hatása. A cellulózsálak mellett található természetes kísérő anyagok (pl. lignin) jelentősen rontják a szálak erősítő hatását, ezért érdemben csak a tisztított és a regenerált cellulózsálakat használják erősítő adalékként.

1. táblázat

Megújuló nyersanyagokból előállított szálak választéka

	Faliszt/farost	Tisztított cellulózsálak	Növényi rostok	Regenerált cellulózsálak
Kémiai összetétel	szálak, rostok természetes kísérőanyagokkal (lignin, hemicellulóz)	feltárt cellulózsálak, kevés kísérőanyag	feltárt és mechanikusan tilolt, de kémiailag nem kezelt rostok természetes kísérőanyagokkal (lignin, hemicellulóz)	lebontott és újrapolimerizált cellulózsálak
Nyersanyagforrás	fa, fűrészpor	fa, gyapot stb.	rostban gazdag növények (pl. len, kender, gyapot, juta)	fa- és gyapotcellulóz
Morfológia	nagyon rövid szálak agglomerátumai, kis L/D arány	2–3 mm hosszú szálak L/D<100	max. 1 cm-es szálkötegek és egyedi szálak	technológiával beállítható a szálhosszúság
Előállítás módja	fa őrlése	termomechanikus és kémiai feltárás a kísérőanyagok eltávolítására	főleg mechanikus feltárás, esetenként mikrobiológiai folyamattal	speciális oldószerben lebontott és újra polimerizált cellulózsál képzése

Fröccsönthető polipropilén és biopoliamid kompaundok vizsgálata

Német kutatók a fröccsöntéshez alkalmas, magas MFI értékű polipropilénbe és biopoliamidba (PA10,10) keverték be 20–20% vágott üvegszálat (GF), tisztított cellulózsálakat (dCF) és regenerált cellulózsálakat (CRF). Az alkalmazott szálak jellemzőit a 2. táblázat tartalmazza. A jobb tapadás érdekében maleinsavanhidriddel ojtott polipropilént használtak tapadásközvetítő anyagként a poláris cellulózsálakhoz. A kompaundokat kécsigás extruderrel állították elő. A cellulózsálakat nem szárították ki előzetesen. A szálakat gravimetrikus csigás adagolóval juttatták be az extruderbe, annak ömlesztő zónája és egy atmoszferikus gáztalanító zóna után. A szálakat eloszlató keverőzónát egy atmoszferikus gáztalanító, majd egy utókeverő és egy vákuumos gáztalanító zóna követte. A tízfuratú zsinórszerszámból kilépő műanyagömlédek vízfürdőben lehűtve granuláltak, majd a granulátumot kiszárították. A PP esetében a zónahőmérsékletek 220 °C-ról fokozatosan csökkentek a kilöközóna 170 °C-os hőmérsékletéig, míg a PA-t végig 235 °C-on tartották.

Az így előállított kompaundok sűrűségét a 3. táblázat szemlélteti. Látható, hogy a cellulózsálakat tartalmazó kompaundok sűrűsége lényegesen kisebb, mint az üveg-

szálasoké, ezért jó eséllyel alkalmazhatók az autóiparban, ahol a tömegcsökkentésnek nagy jelentősége van, elsősorban az üzemanyag-fogyasztás és ezen keresztül az EU direktívában előírt CO₂ kibocsátási szint (max. 130 g/km 2015-ig) alacsonyan tartása miatt.

2. táblázat

A különböző erősítőszálak tulajdonságai

Tulajdonság	Üvegszál (GF)	Regenerált cellulózsál (CRF)	Tisztított cellulózsál (dCF)
Sűrűség, g/cm ³	2,54	1,5	1,45
Ár, EUR/kg	3,50	4,50	1,50
Szakítószilárdság, MPa	2400	200–1400	400–1500
E-modulus, GPa	70–90	3–36	10–80
Hulladék semlegesítése	speciális	égetés	égetés
Eredet	ásványi	megújuló	megújuló

3. táblázat

Az előállított PP és PA kompaundok sűrűsége

Kompaund	Sűrűség g/cm ³
PP	0,897
PP-GF	1,028
PP-CRF	0,976
PP-dCF	0,975
Bio-PA	1,045
Bio-PA-GF	1,181
Bio-PA-dCF	1,157

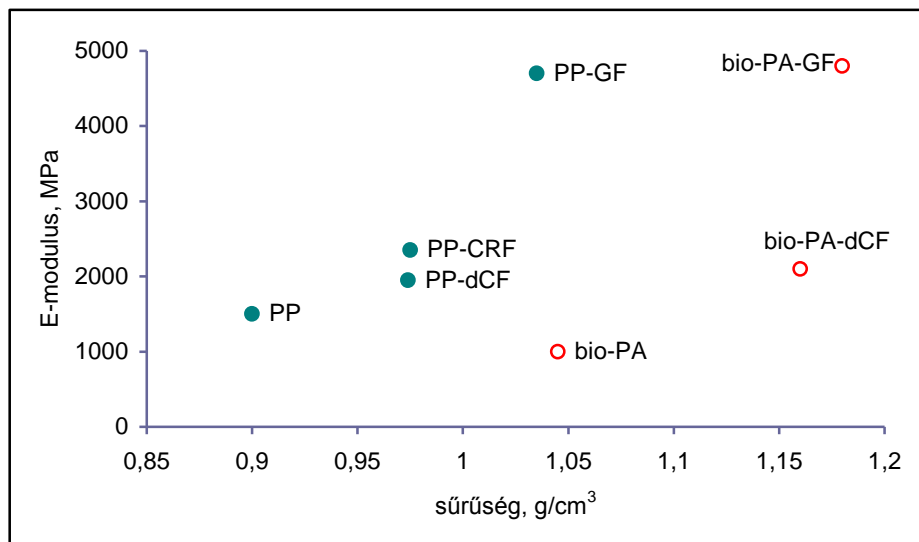
Az erősítőszálaknak a merevségre és a sűrűsége gyakorolt hatását az 1. ábra szemlélteti.

Természetesen a tömegcsökkentés mellett az anyagköltség is nagyon fontos szempont. A szálerősítés merevségnövelő hatása miatt kisebb falvastagság alkalmazható. *E két hatás arányát az ún. ESM érték, vagyis a modulusra normált anyagár mutatja be:*

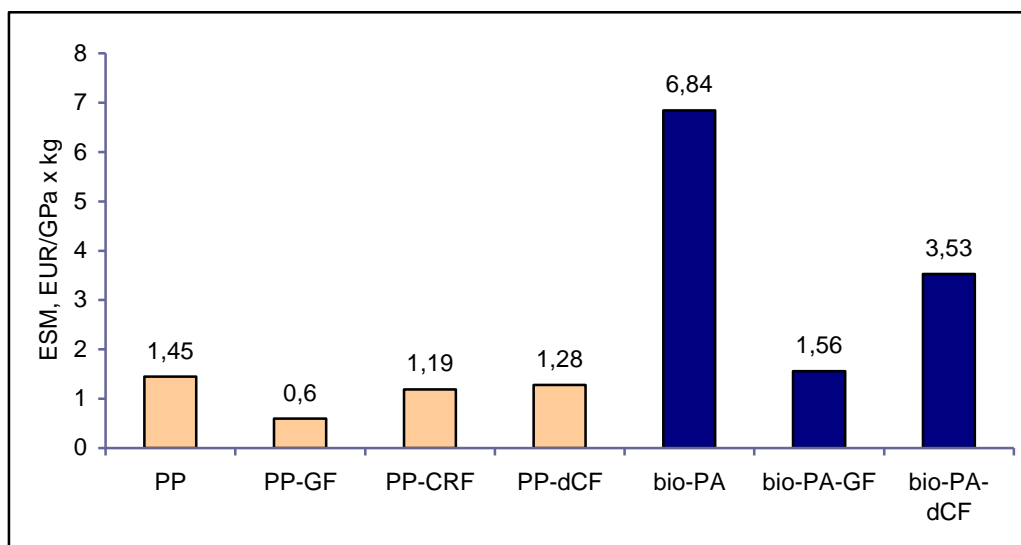
$$ESM = \text{Anyagár (EUR/kg)/E-modulus (GPa)}$$

Az egyes kompaundok ESM értékeit a 2. ábra mutatja be.

Jól látható, hogy az erősítőszálak hozzáadása minden esetben csökkenti az ESM értéket. A legnagyobb hatása az üvegszálaknak van, ez még a drága bio-PA esetében is iparilag alkalmazható anyagot (ESM=1,56 (EUR/kg·GPa)) eredményez. A tisztított cellulózsálak hatása a legkisebb.

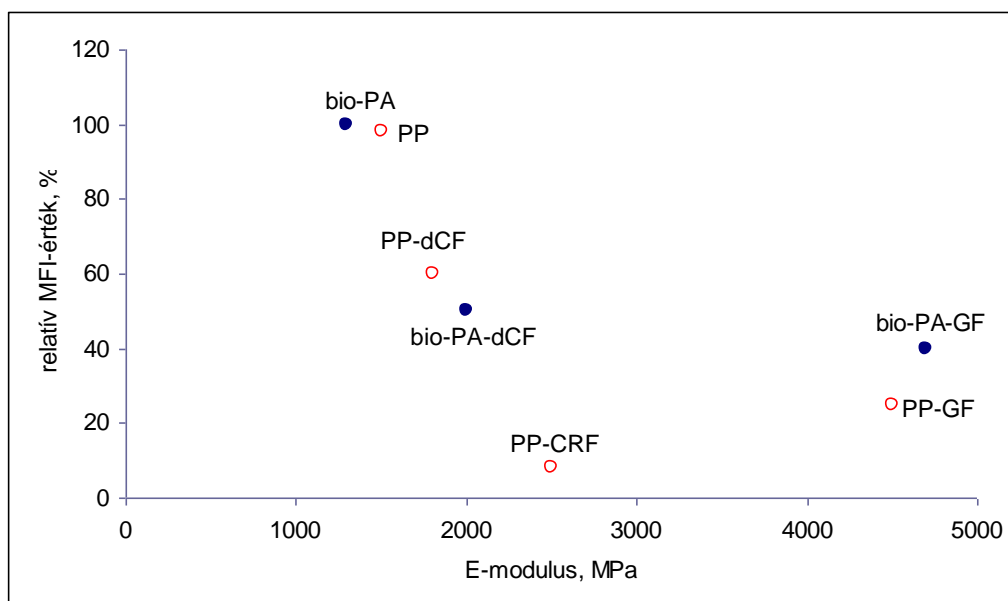

1. ábra PP és PA kompaundok E-modulusa a sűrűség függvényében (GF: üvegszál, CRF: regenerált cellulózsál, dCF: tisztított cellulózsál)

2. ábra Az egyes PP és bio-PA kompaundok EMS értékei (GF: üvegszál, CRF: regenerált cellulózsál, dCF: tisztított cellulózsál)

Fröccsöntéskor a kompaundok reológiai jellemzői is nagyon fontosak. A mátrixanyagok MFI értékét 100%-nak véve és ehhez a kompaundokét arányítva, a szálerősítés viszkozitásra gyakorolt hatása összehasonlíthatóvá válik (ún. relatív MFI). Ez az összefüggés látható a 3. ábrán. A szálerősítés mind a PP, mind a PA esetében jelentősen csökkenti az MFI értékeket. A regenerált cellulózsálakat tartalmazó PP kompaund (PP-CRF) meglepően alacsony MFI értéke azonban további vizsgálatokat igényel.

3. ábra Különböző kompaundok relatív MFI értékei az E-modulus függvényében (GF: üvegszál, RCF: regenerált cellulózszál, dCF: tisztított cellulózszál)

Az autóiparban fontos anyagjellemző a CO₂ ekvivalens érték (CO₂ ekvivalens/kg alapanyag). A kompaundálási eljárás hatását a CO₂ ekvivalens értékére a 4. táblázat adatai mutatják.

4. táblázat

A vizsgált PP kompaundok CO₂ ekvivalens értékei a kompaundálás hatásával korrigálva

Kompaund	CO ₂ ekvivalens/kg anyag	Kompaundálás CO ₂ ekvivalens értéke	Összesen (kg CO ₂ /kg alapanyag)
PP	2,04	–	2,04
PP-GF	3,12	0,26	3,38
PP-dCF	1,27	0,26	1,53
PP-CRF (ázsiai CRF forrás)	2,59	0,26	2,85
PP-CRF (európai CRF forrás)	1,15	0,26	1,41

Mint látható, az üvegszálás kompozit CO₂ ekvivalens értéke kiugróan magas, míg a dCF és az európai CRF kompaundoké lényegesen kisebb, mint az originál PP-é. Fontos szempont továbbá, hogy a *cellulózszálás kompozit hulladékká válása esetén teljes egészében elégethető*, azaz hőenergiává alakítható, míg az üvegszálás anyag speciális módszereket igényel.

Kisebb tömegű közlekedési eszközök a klímavédelem érdekében

A járműiparban és különösen a repülőgépgyártásban, illetve a szélerőművek rotorlapátjainál rendkívül fontos a tömegcsökkentés, illetve a minél nagyobb merevség biztosítása. A repülőgépek 1 kg-os tömegcsökkentése mintegy 40–50-szer nagyobb költségnövekedést is ellensúlyoz. A szélerőművek gyakran 40 m hosszú rotorlapátjaiban a lapátok tövénél 6000 kNm hajlítónyomaték is felléphet. *Az üvegszál-as változathoz képest a szénszál-as kompozit alkalmazása 10% anyagköltség-növekedés mellett 25% tömegcsökkenést eredményez.*

A duroplasztok nagyobb hőállósága, jobb időjárás-állósága és a fárasztó igény-bevételekkel, illetve a sérülésekkel szembeni jobb ellenállása rohamosan növeli rész-arányukat e területen, amely ma már eléri a 90%-ot. Az üvegszál-asokhoz képest magasabb árak ellenére is növekednek az igények az 50% feletti szálarányú szénszál-as kompozitok iránt. A szénszál-as kompozitok felhasználása a 2009-ben tapasztalható visszaesést (~40 et) követően fokozatosan nőtt a világon és 2015-ben várhatóan eléri a 100 ezer tonnát.

Az autóiiparban közepes (30–100 ezer jármű/év) szériaméretűk esetén *a nagy-nyomású (~80 bar) gyanta transzferöntést (angol nevének rövidítése: RTM)* alkalmaz-zák, melynek során a fűtött (100–120 °C) kétrészes szerszám-ba behelyezik az előfor-mázott szénszál-as vagy üvegszál-as szövetdarabot, majd a szerszám összezárása után beinjektálják az általában 80–100 °C-os epoxi-, újabban, esetenként poliuretángyantát és a vele összekevert térhálósító szert. A hő hatására a gyanta néhány perc alatt kike-ményedik (térhálósodik). A terméknek a szerszám-ból történő biztonságos kiemelését, illetve a ciklusidő (2–5 perc) csökkentését 1–3% belső (a gyantába bekevert) formale-választó adagolásával biztosítják. Egyes esetekben a szerszám-ból kiemelt darabokat alagútkemencében még utótérhálósítják. A ciklusidő az ún. rés transzfer-gyantaöntéssel csökkenthető. Ennek során a kétrészes, fűtött szerszám-ba behelyezik az előformázott szövetet, de a szerszámot nem zárják teljesen össze a gyanta beinjektálá-sa előtt, hanem csak ezt követően. A gyanta így sokkal könnyebben kerül el a szer-szám-ba, amelynek összezárása biztosítja a megfelelően nagy nyomást, amely a kívánt alakra sajtolja a darabot. A térhálósított gyanta üvegesedési hőmérsékletével szembeni autóiipari követelmény, alkalmazási területtől függően 120–150 °C. Az RTM technoló-giához használt anyagok (különösen a formaleválasztó) kiválasztásánál és az alkalma-zott eljárások során figyelembe kell venni, hogy az így legyártott alkatrészeket szinte mindig további műveleteknek (pl. festés, lakkozás, ragasztás) vetik alá.

A polgári célú repülőgépgyártás során a nagyméretű, szénszállal erősített szerke-zeti elemeknél a szérianagyságok sokkal kisebbek: évente néhány-szor tíz vagy néhány száz típusonként. Itt elsősorban prepregből (azaz a gyantával és térhálósítóval hidegen előimpregnált szénszál-as szövetből) formázzák ki az adott alkatrészt, majd autokláv-ban magas hőmérsékleten több óra alatt térhálósítják a gyantát. A nem hő hatására (pl. elektronbesugárzással) térhálósodó rendszerek fejlesztése folyamatban van, hiszen az autokláv-os kezelés költségei igen magasak. Az ilyen célra használt gyanták üvegesi-

dési hőmérséklete legalább 180 °C, és rendkívül fontos a kompozit dinamikus igénybevételekkel (fárasztással) szembeni nagy ellenálló képessége.

A szélérőmű rotorlapátjainak nagy méretei (a tengeri, azaz offshore erőműveknél a horizontálisan elhelyezett lapátok hossza elérheti a 80 m-t) és a termék költségérzékenysége miatt az autóklávos technológia nem gazdaságos. A nagyobb cégek évente néhány száz lapátot állítanak elő. Erre a célra az *ún. infúziós technológiát* alkalmazzák. Ennek során a méretre szabott üveg- vagy szénszálas szövetet behelyezik a lapát negatívját alkotó formába, amelyet zárófóliával takarnak le. A rendszert vákuum alá helyezve, 40–50 °C-on injektálják be a gyanta és térhálósító keverékét. Ezen a hőmérsékleten 4–10 óra alatt a gyanta térhálósodik. Esetenként a hőmérsékletet 70–80 °C-ra emelik a ciklusidő csökkentése, illetve a darab kiemelése után a ragasztási fugák kiemelésére céljából. Használják a *prepreg technológiát* is, melynek során a negatív szerszámba helyezett előformázott prepregre a hőkezelés előtt szintén vákuummal szorítják rá a takarófóliát.

Mátrixanyagként hagyományosan epoxigyantákat alkalmaznak, mivel ezeknek (az olcsóbb) poliésztergyantákhoz képest nagyobb a fárasztó idénybevételekkel szembeni ellenállása, nagyobb a mechanikai szilárdsága és kisebb a zsugorodása. A nagy folyásutak miatt nagyon kis viszkozitású anyagra (néhányszor tíz mPas) van szükség. Újabban epoxi helyett poliuretángyantákkal is kísérleteznek, mivel ezeknek lényegesen (két nagyságrenddel) nagyobb a dinamikus erőhatásokkal szembeni ellenállása. Rosszabb folyóképességük több beinjektálási ponttal és a technológiai paraméterek megfelelő megválasztásával kompenzálható.

Összeállította: Dr. Füzes László

Habermann Ch. et al.: Umweltfreundlich und wirtschaftlich = Kunststoffe, 102. k. 12. sz. 2012. p. 40–44.

Neumeyer T. et al.: Leichter in der Luft, im Wind und auf der Straße = Kunststoffe, 102. k. 11. sz. 2012. p. 72–76.

Új kutatási központ Németországban szénszállal erősített termékek fejlesztésére

A Deutsche Zentrum für Luft- und Raumfahrt – DLR (német légi- és űrközlekedési centrum) 2013 májusában a könnyűszerkezetekben alkalmazott anyagokat és technológiákat fejlesztő új intézményt (Zentrum für Leichtbauproduktionstechnologie – ZLP) nyitott meg Augsburgban, amelynek fő célja a szénszál-erősítésű műanyag alkatrészek és elemek gyártásának fejlesztése. A ZLP-t ipari méretű berendezésekkel szerelték fel. Egy 30 m hosszú, 15 m széles és 7 m magas, öt rugalmasan mozgatható robotkarral felszerelt többfunkciójú robot automata pl. különböző termelési folyamatok vizsgálatát és jóváhagyását képes vezérelni.

A ZLP a jövőben kutatóintézetekkel, egyetemekkel és ipari partnerekkel kíván együttműködni.

P. M.

Neues Leichtbau – Forschungszentrum für CFK = K-Zeitung, 12. sz. 2013. p. 10.

www.quattroplast.hu